

«TƏZƏDƏN DOĞULUR ŞAİR ÖLƏN GÜN...»

Atası güllələnəndə o, iki aylıq uşaq idi. Qafar Əliqulu oğlu Babayev o zaman (1925-ci ildə) Naxçıvan Muxtar Respublikasının daxili işlər komissarıydı. Ondən əvvəl də hərbi komissar, fəvqəladə komissiyanın sədri vəzifələrində çalışmışdı və mənsub olduğu bolşevik partiyasına, Lenin ideyalarına sədaqətli idi. Amma uydurma sənədlər və üzünə duran adamların yalançı ifadələri əsasında Qafar Babayevi ölümə məhkum etdilər. Yırmıncı illər repressiya tufanının ilk zərbəsinə düşər olanlardan biri idi o komissar. Yalnız otuz ildən sonra - 1956-cı ildə Qafar Babayevə bəraət verdilər.

O iki aylıq uşaq - gələcəyin istedadlı şairi Adil Babayev isə anası Xeyransa xanımın qayğısı, mehri-məhəbbətiylə böyüdü, yaşa doldu. Adil Babayev Naxçıvanda yeddiillik məktəbi, Tbilisidə orta məktəbi bitirdi. Orta məktəbi bitirəndən sonra elə Tbilisidə ikiillik müəllimlər institutuna daxil oldu. Ədəbi yaradıcılığa da elə o illərdə başladı. İlk şeirləri «Yeni qüvvə» jurnalında, «Sovet Gürcüstanı» qəzetində və «Gənc nəsil» almanaxında dərc edildi. Tbilisidə yaşayarkən «Sovet Gürcüstanı» qəzetində ədəbiyyat şöbəsinə rəhbərlik elədi. Sonra Bakıya köçdülər. Yenə mətbuatda çalışdı. Daha sonra İncəsənət institutunun teatrşünaslıq fakültəsini bitirdi.

Və günlərin bir günü «Çinar» şeirini yazdı. Bu şeirdə Vətənə dönən bir qürbətçinin duyğularını ifadə edirdi. O qürbətdən dönən qoca üzünü cavanlara tutub gənclik illərini yada salır:

*O anıb öz gənclik macerasını,
Deyir, oğlanlarım, şirindir vətən.
Ondakı hər soyuq daş parçasını,
Minlərlə gövhərə dəyişmərəm mən.*

*Mən də cavan idim, mən də sevirdim,
Zərif bir afətin gülüşlərini.
Min şirin xəyala dönərdi dərdim,
Onunla gözdikcə dağ düşlərini.*

*Daddıqca aləmin hər nemətini,
Dilbər guşələrdə ötdüsə ömrüm.
Dünyanın ən böyük səadətini
Bu boylu çinarın altında gördüm.*

Bu şeiri oxuyan ustad Səməd Vurğun onun təsiri altında «Mənim arzum» şeirini qələmə aldı və 20-21 yaşlı cavan şeiri ürəkdan alışladı:

*Şair, nə incədir rübabin sənin,
Uçurdu ruhumu çaldığın o saz!
Vətən torpağında bitən gülşanın
Yarpağı saralıb, çiçəyi solmaz!*

Səməd Vurğunun bu cavan şairə belə ehtiram və qayğısı Adil Babayevin həyatında bir dönüq nöqtəsi oldu. Hansı cavan şair istəməzdi ki, ustad Səməd Vurğun onun haqqında söz deməsin?! Adil Babayev təzliklə Azərbaycan Yazıçılar İttifaqına üzv qəbul olundu, amma tərcümeyi-halında atasını inkar etmədi, güllələndiyini gizlətmədi. Atasına bəraət alandan sonra isə Sov.İKP üzvlüyünə qəbul olundu.

Daha rahat nəfəs almaq olardı. Artıq üzərindən «xalq düşməninin oğlu» nəzərləri götürülmüşdü.

Adil Babayevin şəxsiyyəti ilə şeirləri arasında heç bir ziddiyyət yox idi. Təbiətən saf, təmiz, işıqlı bir insan idi və bu xasiyyət onun şeirlərində də gözə çarpırdı, nə yazırdısa, səmimi yazırdı, onun şair seçiyinə bəredə həminin gəldiyi qənaət bu idi ki, Adil Babayev lirik şairdir. Akademik Kamal Talibzadə deyirdi: «Onun şair rübabinin sadələri rəngarəngdir. Həyatın, təbiətin hər hadisəsi şair könülünü həyəcana, riqəetə gətirir. Onun çüştün böyük, kiçik hadisə yoxdur. O, Vətəndən də, onun yollarından da, xalqar dostluğundan da, evlərin qabağında ucalan qaracağından da, göydəki ulduzlardan da eyni hərarətlə söz açır. İnsan şairin ölçü vahididir».

Oğlu Etibar Babayevin tərtib etdiyi və ön söz yazdığı «Fəsilələr dəyişəndə» (1990) kitabına nəzər yetirərik. Ön sözdə Etibar yazır: «B.Adilın ilk şeiri on dörd yaş olanda, 1939-cu ildə Tiflisdə çıxan «Yeni qüvvə» jurnalında, sağlığında son şeiri vəfatı günü-1977-ci il avqust ayının 21-də «Ədəbiyyat və incəsənət» qəzetində çapdan çıxıb. Bu illər ərzində isə mənəvlərə, çətinliklərə baxmayaraq, o, hey işlədi, yazdı: poemalar, pyeslər, məqalələr, şeirlər, teatr səhnəsinə aid monoqrafiyalar, rus və Avropa klassiklərindən, qardaş xalqlar ədəbiyyatından bədi tərcümələr. Mən bu kitabı tərtib edərkən Adil Babayevin şeirlərini bir daha nəzərdən keçirdim və bir daha əmin oldum ki, onun sevinci də, kədəri də, bir insan kimi bütün mənaevi, mənəvi dəyəri də onun poeziyasında öz əksini tapıb».

Başqa cür də ola bilməzdi. Hər bir şair şeirlərində ilk növbədə, özünü ifadə edir, bu özünüifadədə onun mənsub olduğu xalqın da, «B.Adilın dünyanı da, keçib gəldiyi ömrü yolunun da izləri görünür. Bu misralara diqqət yetirək: «27 yanvar-Təqvimin adı bir gündü. Bir uşağ o gün açdı dünyaya gözünü, o gün başlandı ömrünü... Sonra Əvəz etdi bir-birini illər, Əydi körpənin üstündən qara yelər. Düşdü yetimlik səlinə, qaçdı qəhətiliyinə... O gündən başladı Firtınası. Ancaq... o ömrün sahibi Əyilmədi, sınımadı». Bu misralar Adil Babayevin ömrülüyünü, kimliyini və bir insan kimi dözümlünü, əyilməzliyini ifadə edir. Onun «Ağır illər» silsiləsindən qələmə aldığı şeirlərində də həyəcansız oxumaq olmur. «Yad çörəyində atast, anası ölmüş bir uşağı təzə qonşusu öz evinə aparır, bir dolu süfrə açır ona. Amma uşağ o süfrəyə əl uzatmır: «Gözümə yaş döldü, qəlbimə zəhər... Əlimi o saat kəçməd süfrədən».

Adil Babayevin Azərbaycanca, onun gözəl təbiətinə, qurub-yaradan insanlarına, sevgiyə, dünyada baş verən hadisələrə, həyatda rast gəldiyi, heç cür bənzəmədiyi mənzillərə həsr etdiyi şeirləri çoxdur və bir yazıda bütün bunlar haqqında söz açmaq qeyri-mümkündür. Ancaq onu deyə bilərik ki, hansı mövzuda yazırsa-yazsın, Adil Babayev Azərbaycan dilinin gözəlliyini, obrazlı ifadə çalarlarını, səlissliyini şeirə gətirirdi. Onun şeirlərdə fikir aydın,

fikirin ifadəsi isə poeziya dilində idi. Onun poetik məramını bu misralarda aydın görürük:

*Hər gül yarpağında bir şeir yatır,
Hər bulaq səsinə bir incə nəğmə.
Əsildə sənəti həyat yarıdır,
Şair onu tapıb verir almə.*

*Çağırın, aparın dağlara mənə,
Olsun gül atrindən sözlərim xumar.
Axtarın çəmənə, gəzin düzənə,
Hər yerdə qəlbimin parçaları var.*

*Şeir var yurdumuz hər sal daşında,
Hər eldə, oymağda mənim yerim var.
Ana şəfqətində, qız baxışında,
Hələ yazılmamış sətirlərim var.*

*Hardasa bir nəğmə mənə gözləyir,
Könülüm o nəğmənin soracağındır.
Gəzirim...yəqin ki, toza seir
Doğma Azərbaycan torpağındadır.*

Adil Babayevin şairlik istedadı onun «Dan yeri sökülür», «Ölməyə Vətən yaxşı», «Qartıl qanadları», «Məmmən məhəbbəti», «Babəkədən sonra» və s. poemalarında da nəzərə çarpır. «Eloğlum» poemasını o, heyatdan tez keçən, amma bir rəssam kimi gözəl əsərlər yaradan Bəhrüz Kəngərliyə, «Məmmən məhəbbəti»ni isə Əbubəkr Əcəmiyə həsr etmişdi. «Qartıl qanadları» Azərbaycan səhnəsinin sönməyən ulduzu Hüseyn Ərəblinskiyin faciəli ölümündən söz açır. Bu poemalarda lirik səhnələrə dramatik səhnələr paralel gəlirdi, A.Babayev təkcə təsir etdiyi obrazların hiss və həyəcanlarını, duyğu və düşüncələrini deyil, onların həyatında baş verən dramatik və faciəvi anları da qələmə alırdı.

Adil Babayevdən, onun yaradıcılığında söz açanda SONET jannı yada düşür və bu söz olmadan ümumiyyətlə, ondan danışmaq yarımqız təsiri başlayırlar. Qətiyyətlə deyə bilərik ki, Azərbaycan ədəbiyyatında sonetin, Qərb ədəbiyyatında (italyanların, ingilislərin, fransızların) bizim ədəbiyyatımızda «təşrif» buyuran bu şeir formasının poeziyamızda özünəməxsus yer tutmasında, «milliləşməsində» Adil Babayevin xidmətləri böyükdür. Hərçənd ki, Azərbaycan poeziyasında sonet jannı artıq XX əsrin əvvəllərində təşəkkül yer tutmasında, «milliləşməsində» Adil Babayevin xidmətləri böyükdür. Hərçənd ki, Azərbaycan poeziyasında sonet jannı artıq XX əsrin əvvəllərində təşəkkül qoymuşdu. Filologiya elmləri doktoru Hüseyn Həşimlinin «Azərbaycan poeziyasında sonet və tərsət» (Bakı, 2003) monoqrafiyasından öyrənirik ki, Azərbaycan ədəbi mühitində sonet jannı kimi XX əsrin əvvəllərində vəsiqə almışdır. İyirmiki-əllinci illərdə isə A.Şaiq, S.Rüstəm, S.Vurğun, A.Əlizadə, M.Müşfiq, A.Yıldırım, Ə.Cəmil, Ə.Kürçaylı - biri az, biri çox- sonetlər yazmışlar. Amma Azərbaycan soneti altmışıncı illərdən başlayaraq hərtərəfli yüksəliş yoluna qədəm qoyur və onun ən məhsuldar yaradıcısı Adil Babayev olur. Adil Babayev bir müsahibəsində deyir ki, mən İtaliyada Petrarka, Dante, İngiltərədə Şekspir, Rusiyada Puşkin, Fet, Bryusov kimi böyük sonet ustalarının yaradıcılıq təcrübəsindən bəhrələnərək öz poeziyamızda bu formanın yeni nümunələrini yaratmağa çalışdım.

Adil Babayev 240-a yaxın sonetin müəllifidir. Bunların böyük bir qismi İtalyan soneti formasındadır (iki kətrən- hər biri dörd misra və iki tərsət- hər biri

üç misra). Müəyyən sxemə, quruluşa tabe olsa da, sonetdə şairin söz deməyə, fikrini poetik şəkildə ifadə etməyə imkanları çoxdur. Adil Babayevin şairlik istedadı buna yetirdi və Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə bir məqaləsində qeyd etmişdi ki, Adil Babayevin sonetləri Avropa sonetinin qaydalarını saxlasa da, Şərq qəzəli ruhundadır, bir növ, sonetlə qəzəl sintez olunur. Adil Babayev Qərb şeiri şəklinə yeni ruh gətirmişdir.

Onun sonetlərini mövzular üzrə nəzərdən keçirsək, şairin daha çox bu formanın fəlsəfi məzmununa, həyat, ölüm, ömür yolları, dünya, zaman, sevgi haqqında düşüncələrinə diqqət yetirdiyinin şahidi olarıq. Sonet də vəsf və tərənnüm də var, təbiət mənzərələri də öz əksini tapır, sevgi də tərənnüm olunur, amma fəlsəfi ahəng onun başlıca xüsusiyyətlərindən biridir.

***İnsan gəlir dünyaya, yaşayır, bir gün köçür,
Sağ ikən ölən də var, ölüb sağ qalan da var.
Günlərin əllərindən gah şirin şərbət içir,
Gah acı zəhər içir dünyada yaşayanlar.***

***Mənə də bəxş edilib adi bir insan ömrü,
Ya tez, ya gec, bir gün çatacaq sona.
Ana torpaq bəlkə də dərindən köks ötürüb,
Alacaq övlad kimi məni də öz qoynuna.***

***Ölüm müdhiş deyildir, yaşamaq çətin işdir,
Onun hər dəqiqəsi enişdir, yüksəlişdir.
Gəlin, əziz dostlarım, yaşamağı öyrənək.***

***Əlçatmaz üfüqlərə toxunsun qanadımız,
Coşğun nəğmələr kimi səslənsin həyatımız,
Öləndə də yaşayaq ölümsüz nəğmələrtək!***

Adil Babayevin bütün sonetlərinin qəhrəmanı şairin özüdür və o öz dünyasından böyük dünyaya boylanır, XX əsr insanının duyğu və düşüncələrini izhar edir. Və onun sonuncu sonetinin iki terseti belə bitir:

***Qoy yapışsın əlimdən günəşin şəfəqləri,
Yenə qalxım ayağa, seyr edim üfüqləri.
Çağlasın varlığında işıq dolu bir ilham.***

***Mən ömür istəmirəm riya, xəyanət üçün;
Yurduma gərək olan söz üçün, sənət üçün-
Ömürdən doymamışam, həyatdan doymamışam.***

«Ömürdən doymamışam, həyatdan doymamışam» deyən Adil Babayevin təəssüflər ki, ömrü qısa oldu, cəmi əlli iki il yaşadı. Amma bir şair kimi unudulmadı. Onun sonet yolu elə sağlığında və ölümündən sonra poeziyamızda davam etdirildi.

«Təzədən doğulur şair ölən gün»--bu misra da Adil Babayevindir və onun ölümündən ötən bu 38 il ərzində o, həmişə bizim üçün təzədən doğulub. Çünki əsl şairlər ölümlərindən sonra dönə-dönə doğulurlar...

Vaqif YUSİFLİ